

ปัจจัยที่สัมพันธ์กับการนำยาที่ไม่เหมาะสมเข้ามาจำหน่ายในร้านชำในจังหวัดภูเก็ต

Factors related to inappropriate drug selling in grocery stores in Phuket Province

อัญชลีน ณ พัทลุง¹

Anchaleen Na Pattalung¹

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงพรรณานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่สัมพันธ์กับการนำยาที่ไม่เหมาะสมเข้ามาจำหน่ายในร้านชำ ในจังหวัดภูเก็ต จำนวนกลุ่มตัวอย่าง 292 ร้าน ศึกษาในช่วงเดือนเมษายนถึงตุลาคม 2566 เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่ หาค่าร้อยละ และวิเคราะห์ความสัมพันธ์โดยใช้ Chi-square test ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างเป็น เพศหญิง ร้อยละ 71.9 มีอายุอยู่ระหว่างมากกว่า 40 – 60 ปี ร้อยละ 56.2 การศึกษาสูงสุด ระดับประถมศึกษา ร้อยละ 34.2 รายได้ต่อเดือน ตั้งแต่ 5,000 – 15,000 บาท ร้อยละ 57.5 ปัจจัยในการนำยาเข้ามาจำหน่ายในร้านชำ ส่วนใหญ่ยามียี่ห้อที่คนทั่วไปรู้จัก ด้านราคาสามารถกำหนดราคาขายได้ ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย ตามความต้องการของคนในชุมชน/มีการร้องขอให้นำมาจำหน่าย ด้านการส่งเสริมการตลาดจากการโฆษณาจากสื่อ ได้แก่ สถานีวิทยุ, สื่อออนไลน์ เช่น อินเทอร์เน็ต, เฟสบุ๊ก, ยูทูบ, เคเบิลทีวี ร้อยละ 97.6, 29.8, 80.8 และ 23.3 ตามลำดับ ปัจจัยด้านการจัดการจำหน่ายยาในร้านชำ ส่วนใหญ่ ระยะเวลาในการเปิดร้าน มากกว่า 5 – 10 ปี ลักษณะการจำหน่ายสินค้า ส่วนใหญ่ขายปลีก ผู้จำหน่ายยาไม่เคยผ่านการอบรมหรือได้รับคำแนะนำจากบุคลากรสาธารณสุขในเรื่องกฎหมายการห้ามจำหน่ายยาในร้านชำ ระยะทางระหว่างร้านชำกับร้านขายยามีระยะทางอยู่ระหว่าง 1 – 3 กิโลเมตร การจัดเก็บยาในร้านชำเก็บยาเหมาะสม เก็บยาไม่เป็นสัดส่วนปะปนกับผลิตภัณฑ์อื่น ผู้ซื้อไม่สามารถหยิบยาที่ต้องการได้เอง ร้อยละ 29.8, 89.0, 79.5, 45.2, 71.2, 22.6 และ 70.5 ตามลำดับ ประเภทของยาที่จำหน่ายในร้านชำ พบการจำหน่ายยาสามัญประจำบ้าน ร้อยละ 99.3 ยาที่ไม่เหมาะสม ร้อยละ 81.8 ระดับการศึกษา การมีบริการหลังการขาย สามารถคืนยาที่หมดอายุได้ ความต้องการของเจ้าของร้าน ความต้องการของคนในชุมชน/มีการร้องขอให้นำมาจำหน่าย การได้รับคำแนะนำจากร้านขายยา และการโฆษณาจากสื่อ ได้แก่ สถานีวิทยุ, สื่อออนไลน์ เช่น อินเทอร์เน็ต, เฟสบุ๊ก, ยูทูบ, เคเบิลทีวี การมี

¹ เภสัชกรชำนาญการ กลุ่มงานคุ้มครองผู้บริโภคและเภสัชสาธารณสุข สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดภูเก็ต

¹ Pharmacist, Professional Level , Division of Consumer Protection and Public Health Pharmacy, Phuket Provincial Public Health Office E-mail : bibua29@hotmail.com

บริการส่งยาถึงร้าน การมีโปรโมชั่นสินค้าอื่นแถม ระยะทางระหว่างร้านชำกับร้านขายยา และผู้ซื้อสามารถหยิบยาที่ต้องการได้เอง มีความสัมพันธ์กับการนำยาที่ไม่เหมาะสมเข้ามาจำหน่ายในร้านชำอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($\alpha < .05$) ซึ่งการจำหน่ายยาที่ไม่เหมาะสมในร้านชำเป็นความต้องการของคนในชุมชน การโฆษณาจากสื่อ มีโปรโมชั่นสินค้าอื่นแถม ความสะดวกในการซื้อมาใช้ และผู้จำหน่ายยาไม่เคยผ่านการอบรมหรือได้รับคำแนะนำ อาจทำให้เกิดปัญหาการใช้ยาไม่สมเหตุผล และทำให้เกิดอันตรายจากเชื้อดื้อยา จึงควรให้ความรู้กับประชาชน และอบรมผู้ประกอบการ และมีแนวทางในการดำเนินงานด้านการคุ้มครองผู้บริโภคในทุกระดับ

คำสำคัญ: ปัจจัย, ยาที่ไม่เหมาะสม, ร้านชำ

Abstract

The purpose of this descriptive research was to determine the factors affecting the inappropriate distribution of drugs in grocery stores in Phuket Province, with a sample size of 292 stores. The study was conducted from April to October 2023. Data were collected using interview forms. Data were analyzed by frequency distribution, finding percentage values, and relationship analysis using Chi-square test. The results of the study found that 71.9% of the sample were female, 56.2% were between more than 40 – 60 years of age, 34.2% had the highest level of education at the primary level, 57.5% had a monthly income ranging from 5,000 – 15,000 baht. Factors in bringing drugs into grocery stores: most of them are brand name drugs that people generally know. As for the price, the stores can set their own selling price. As for distribution channels, the stores supply drugs according to community needs/requests for distribution. In terms of marketing promotion from advertising media, including radio stations and online media such as Internet, Facebook, YouTube, Cable TV, etc. ; representing 97.6%, 29.8%, 80.8%, and 23.3%, respectively. Factors regarding drug distribution management in grocery stores: most are stores that have been in operation for more than 5 – 10 years. Most of the product sales are retail, and the distributors have never been trained or received advice from public health personnel regarding the law prohibiting the sale of drugs in grocery stores. The distance between a grocery store and a pharmacy is

between 1 – 3 kilometers. Storing medicines in the grocery store: store medicines properly, medicines are not stored proportionally, medicines are mixed with other products, buyers are unable to pick up the medicines they need; representing 29.8%, 89.0%, 79.5%, 45.2%, 71.2%, 22.6%, and 70.5% respectively. The types of drugs sold in grocery stores were household remedy (99.3%), inappropriate drugs (81.8%). Factors such as education level, having after-sales service, being able to return expired medicine, store owner's needs, community needs/requests for distribution, receiving advice from pharmacies, advertisements from media include radio stations, online media (Internet, Facebook, YouTube, cable TV, etc.), drug delivery services to stores, having promotions and free products, Distance between grocery store and drug store, and buyers can pick up the medicine they need. These factors were significantly related to the inappropriate distribution of drugs in grocery stores ($\alpha < .05$). The inappropriate distribution of drugs in grocery stores due to the community needs, advertising from medias, having promotions and free products, ease of purchasing, and drug distributors have never been trained or received advice. These factors may cause problems with irrational drug use and cause danger from drug-resistant germs. Therefore, we should provide knowledge to the people, train entrepreneurs and creating guidelines for carrying out consumer protection work at all levels.

Keywords: Factors, Inappropriate distribution of drugs, Grocery stores

บทนำ

องค์การอนามัยโลกนิยาม “การใช้ยาอย่างสมเหตุผล” ว่าเป็น “ผู้ป่วยได้รับยาที่เหมาะสมกับปัญหาสุขภาพ โดยใช้ยาในขนาดที่เหมาะสมกับผู้ป่วยแต่ละราย ด้วยระยะเวลาการรักษาที่เหมาะสม และมีค่าใช้จ่ายต่อชุมชนและผู้ป่วยน้อยที่สุด¹ แต่รายงานขององค์การอนามัยโลกระบุว่าทั่วโลกมีการใช้ยาอย่างไม่ สมเหตุผลมากกว่าร้อยละ 50 ส่งผลให้ผู้ป่วยมีความเสี่ยงจากผลข้างเคียงและอันตรายจากยา รวมถึงการสิ้นเปลืองทางเศรษฐกิจ สำหรับประเทศไทยในปี 2555 พบว่า มูลค่าการบริโภคยาของคนไทยสูงถึง 1.4 แสนล้านบาท ในจำนวนนี้เป็นการที่ผู้ป่วยมียาเกินความจำเป็นถึง 2,370 ล้านบาท และเป็นการใช้ยายังมีข้อสงสัยต่อประสิทธิภาพอีก 4,000 ล้านบาท ที่สำคัญพบการใช้ยาอย่างไม่สมเหตุผลในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับสถานพยาบาลจนถึงชุมชน ประชาชนในชนบทสามารถเข้าถึงยาได้หลายแหล่งทั้งที่ถูกต้องเป็นทางการและที่ผิดกฎหมาย รายงานวิจัยส่วนมากพบว่า แหล่งยาที่สำคัญที่สุดในการรักษาตนเองของประชาชนคือ ร้านชำ² ซึ่งร้านชำ หมายถึงร้านค้าแบบดั้งเดิม จำหน่ายสินค้าอุปโภคบริโภค มีพื้นที่ขนาด 1 – 2 คูหา การบริหารเป็นแบบครอบครัวหรือบริหารงานแบบเจ้าของคนเดียว จัดตั้งได้ง่าย กระจายตัวอยู่ทุกหนทุกแห่งที่มีชุมชนอยู่ โดยไม่นับรวมร้านขายของชำที่ตั้งอยู่ในตลาดสด³

ตามพระราชบัญญัติยา พ.ศ. 2510 ยาที่อนุญาตให้จำหน่ายได้ทั่วไปมีเฉพาะยาสามัญประจำบ้าน แต่ร้านชำทั่วไปมียาควบคุมพิเศษ ยาอันตราย ยาแผนโบราณ และยาบรรจุเสร็จที่ไม่ใช่ยาอันตรายหรือยาควบคุมพิเศษ (ยาบรรจุเสร็จ) ซึ่งร้านชำเหล่านี้ไม่สามารถขายได้ตามกฎหมาย ร้านชำในชุมชนส่วนใหญ่จำหน่ายยาอันตราย ทำให้ประชาชนเสี่ยงต่ออันตรายที่เกิดขึ้นจากการใช้ยาอย่างไม่สมเหตุผล ทำให้เกิดการดื้อยาและผลกระทบที่สำคัญคือ ประชาชนเสียเงินโดยเปล่าประโยชน์ ทั้งยังผิดกฎหมายอีกด้วย⁴ จากรายงานสถานการณ์ระบบยาประจำปี 2554 ของแผนงานสร้างกลไก เฝ้าระวังและพัฒนา ระบบยา (กพย.) ทั้งประเทศมีการจำหน่ายยาปฏิชีวนะของร้านชำในชุมชนสูงถึงร้อยละ 33.2⁵ และมีการสำรวจร้านชำในเขตพื้นที่ของอำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร พบว่ามีการใช้ยาชุด ยาลูกกลอน ยาปฏิชีวนะ และยาอันตรายในทุกเพศทุกวัย โดยเฉพาะกลุ่มผู้ใช้แรงงาน เกษตรกร และผู้สูงอายุที่มีอาการปวดเมื่อยหรือปวดข้อเรื้อรัง มักใช้ยาชุดที่มีส่วนประกอบของยาสเตียรอยด์ นอกจากนี้ ยังมีการลักลอบจำหน่ายยาชุด ยาปฏิชีวนะ ยาลูกกลอน และยาอันตรายภายในร้านชำร้อยละ 84.52⁴ และพบว่าลักษณะของการขายยาผิดกฎหมาย คือมีการขายยาอันตรายพบมากถึงร้อยละ 98.4 ของร้านชำที่สำรวจ รองลงมาคือ การขายยาบรรจุเสร็จ ที่พบใน

ร้านชำ ร้อยละ 92.0 การขายยาแผนโบราณซึ่งพบในร้านชำร้อยละ 58.6 และยาใช้ภายนอก (ที่ไม่ใช่ยาสามัญประจำบ้าน) ในร้านชำร้อยละ 14.4⁶ แหล่งต้นทางการกระจายสู่ชุมชนมาจากหลายแหล่งที่พบมากที่สุด คือ ร้านขายของส่ง รองลงมาคือร้านขายยาแผนปัจจุบัน (ขย.1) ร้านขายยาแผนปัจจุบันเฉพาะยาบรรจสำเร็จที่ไม่ใช่ยาอันตรายหรือยาควบคุมพิเศษ (ขย.2) รถเร่ และห้างสรรพสินค้า ตามลำดับ⁷ ซึ่งการกระทำดังกล่าวถือเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย และมีบทลงโทษที่รุนแรง ข้อมูลข้างต้นสอดคล้องกับงานวิจัยส่วนมากที่พบว่าผู้ใช้ยาส่วนใหญ่ในเขตชนบทมีพฤติกรรมซื้อยารักษาตนเอง โดยพิจารณาจากสรรพคุณที่ผู้ขายโฆษณา ขณะที่ช่องทางการซื้อยาที่สำคัญที่สุดในการรักษาตนเองของประชาชนในชุมชน คือ ร้านชำซึ่งเป็นการซื้อยามาใช้เองโดยไม่ผ่านการดูแลจากแพทย์หรือเจ้าหน้าที่สาธารณสุข โดยแรงจูงใจที่สำคัญที่สุดที่ทำให้เกิดการจำหน่ายยานอกเหนือจากยาสามัญประจำบ้านในร้านชำ คือ ความต้องการของคนในชุมชนหรือมีการร้องขอให้นำมาจำหน่าย รองลงมาคือ ความต้องการผลกำไร²

จังหวัดภูเก็ตตั้งอยู่ในภาคใต้ตอนบนของประเทศไทย มีลักษณะเป็นเกาะขนาดใหญ่ที่สุดของประเทศไทย ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของภาคใต้ในทะเลอันดามัน มหาสมุทรอินเดีย มีพื้นที่รวม 543.034 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 339,396.25 ไร่ มีประชากรทั้งสิ้น

414,471 คน (พ.ศ.2563) แบ่งออกเป็น 3 อำเภอ ประกอบด้วย อำเภอเมืองภูเก็ต อำเภอกะทู้ และอำเภอถลาง มี 17 ตำบล 96 หมู่บ้าน 61 ชุมชน⁸ โดยสืบเนื่องจากปีงบประมาณ 2565 โรงพยาบาลวชิระภูเก็ตร่วมกับกองการแพทย์เทศบาลนครภูเก็ต โดยเจ้าหน้าที่ และอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ที่รับผิดชอบงานคุ้มครองผู้บริโภค ได้จัดทำโครงการ “ร้านชำสีขาวปลอดภัยใส่ใจผู้บริโภค” ในเขตเทศบาลนครภูเก็ต โดยมีกลุ่มเป้าหมาย คือ ร้านชำและร้านสะดวกซื้อที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ตำบลตลาดใหญ่ และตำบลตลาดเหนือ จำนวน 124 ร้าน ผลการดำเนินงานพบว่า รอบที่ 1 (พฤศจิกายน 2564 – กุมภาพันธ์ 2565) ตรวจประเมินร้านชำและร้านสะดวกซื้อ ทั้งหมด 124 ร้านผ่านเกณฑ์มาตรฐานร้านชำ จำนวน 115 ร้าน (ร้อยละ 92.74) รอบที่ 2 (มีนาคม 2565 – พฤษภาคม 2565) ตรวจประเมินจำนวนทั้งหมด 98 ร้านผ่านเกณฑ์มาตรฐาน จำนวน 89 ร้าน (ร้อยละ 90.81) และรอบที่ 3 (มิถุนายน 2565 – กันยายน 2565) ตรวจประเมิน ทั้งหมด 86 ร้าน ผ่านเกณฑ์มาตรฐานร้านชำ จำนวน 79 ร้าน (ร้อยละ 91.86) สำหรับร้านที่ไม่ผ่านเกณฑ์มาตรฐาน พบว่ามีการจำหน่ายยาอันตราย ตลอดจนเครื่องมือสำอางบางตัวที่ห้ามจำหน่าย ซึ่งข้อมูลดังกล่าวยังไม่เพียงพอในการสะท้อนภาพรวมของทั้งจังหวัด⁹

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าวผู้วิจัยจึงมีความสนใจการศึกษา

เรื่องปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการนำยาที่ไม่เหมาะสมเข้ามาจำหน่ายในร้านชำในจังหวัดภูเก็ต เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานส่งเสริมการใช้อย่างสมเหตุผลในร้านชำ และงานคุ้มครองผู้บริโภคของจังหวัดภูเก็ตต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการนำยาที่ไม่เหมาะสมเข้ามาจำหน่ายในร้านชำ
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่สัมพันธ์กับการนำยาที่ไม่เหมาะสมเข้ามาจำหน่ายในร้านชำ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive Research)

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือ ผู้ประกอบการร้านชำในจังหวัดภูเก็ต จำนวน 1,054 ร้าน กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้ประกอบการร้านชำ ในจังหวัดภูเก็ต ที่มีการจำหน่ายยาและเปิดมานานตั้งแต่ 1 ปี ขึ้นไป คำนวณขนาดตัวอย่างโดยใช้สูตรยามาเน¹⁰ ได้จำนวน 278 ร้าน ผู้วิจัยได้บวกเพิ่มสำหรับตัวอย่างที่คาดว่าจะไม่สามารถเก็บรวบรวมข้อมูลได้อีก 5% คือ 14 ร้าน ดังนั้นเพื่อความคลาดเคลื่อนในการเก็บรวบรวมข้อมูลไม่สมบูรณ์ ขนาดกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้นเท่ากับ 292 ร้าน

การสุ่มตัวอย่างโดยใช้ความน่าจะเป็น (Probability Sampling) โดยวิธีจับสลาก (Lottery)¹¹ เท่าๆ กัน โดยวิธีจับสลาก มีการกำหนดหมายเลข

ประจำตัวให้แก่สมาชิกทุกหน่วยในประชากร นำหมายเลขประจำตัวของสมาชิกมาจัดทำเป็นสลาก จับสลากขึ้นมาทีละหมายเลข โดยสลากที่จับมาแล้วจะไม่ใส่คืนจนกระทั่งครบจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการ

- เกณฑ์คัดเข้า (Inclusion Criteria)

ผู้ประกอบการร้านชำ ในจังหวัดภูเก็ต ที่มีการจำหน่ายยาและเปิดมานานตั้งแต่ 1 ปี ขึ้นไป

- เกณฑ์คัดออก (Exclusion Criteria)

ร้านชำที่เลิกกิจการระหว่างการศึกษ หรือเลิกจำหน่ายยา เปลี่ยนกิจการเป็นร้านจำหน่ายสินค้าประเภทอื่น หรือเลิกกิจการ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสัมภาษณ์ โดยแบ่งออกเป็น 5 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ประกอบการร้านชำ ได้แก่ เพศ อายุ ระดับ และการศึกษา จำนวน 4 ข้อ

ส่วนที่ 2 ปัจจัยในการนำยาเข้ามาจำหน่ายในร้านชำ จำนวน 14 ข้อ ประกอบด้วย ด้านผลิตภัณฑ์ ด้านราคา ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย และด้านการส่งเสริมการตลาด

ส่วนที่ 3 ปัจจัยด้านการจัดการจำหน่ายยาในร้านขายของชำ จำนวน 6 ข้อ ประกอบด้วย ระยะเวลาในการเปิดร้าน ลักษณะการจำหน่ายสินค้า การผ่านการอบรม/ได้รับคำแนะนำจากบุคลากรสาธารณสุขในเรื่องกฎหมายการห้าม

จำหน่ายยาในร้านชำ ระยะทางระหว่างร้านชำกับร้านขายยา การจัดเก็บยาในร้านชำ ผู้ซื้อสามารถหยิบยาที่ต้องการได้เอง

ส่วนที่ 4 ประเภทของยาที่จำหน่ายในร้านชำ จำนวน 48 รายการ ประกอบด้วยยาสามัญประจำบ้าน และยาไม่เหมาะสม ได้แก่ ยาอันตราย ยาควบคุมพิเศษ ยาบรรจุเสร็จและยาแผนโบราณที่ไม่ใช่ยาสามัญประจำบ้าน ยาชุด ยาไม่มีทะเบียนยาเสพติด/วัตถุออกฤทธิ์ และยาหมดอายุ/ยาเสื่อมคุณภาพ จำนวน 32 ข้อ

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ผู้วิจัยนำแนวคำถามที่สร้างขึ้นจากการค้นคว้าและศึกษาเอกสาร แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่านตรวจสอบแก้ไขเสนอความเห็นและปรับปรุงให้มีความสมบูรณ์ นำมาคำนวณหาค่าโดยวิธี Item Objective Congruence Index (IOC) ได้ค่า IOC 0.6 – 1 ไปทดสอบความเชื่อมั่น (Reliability) ของปัจจัยในการนำยาเข้ามาจำหน่ายในร้านชำ และปัจจัยด้านการจัดการจำหน่ายยาในร้านชำ ได้ค่าสัมประสิทธิ์ Alpha = 0.818 และ 0.820 ตามลำดับ และค่าสัมประสิทธิ์ Alpha โดยรวม = 0.819

การเก็บรวบรวมข้อมูล

สัมภาษณ์ผู้ประกอบการโดยผู้ช่วยนักวิจัย คือ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) โดยคัดเลือก อสม. ที่มีความรู้เรื่องงานคุ้มครองผู้บริโภค หรือ อสม. ที่เคยผ่านการอบรมเรื่อง

ผลิตภัณฑ์สุขภาพ อบรมผู้ช่วยวิจัย ก่อนการเก็บข้อมูล เก็บข้อมูลในจังหวัดภูเก็ต ทั้ง 3 อำเภอ รวมจำนวน ร้านชำ 292 ร้าน ระยะเวลาในการเก็บข้อมูล 1 เดือน

การวิเคราะห์ข้อมูล

มีการนำข้อมูลมาวิเคราะห์ด้วยสถิติ โดยใช้การแจกแจงความถี่ หาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทั่วไปทางประชากร ปัจจัยด้านการนำยาที่ไม่เหมาะสมเข้ามาจำหน่ายในร้านชำ และด้านการจัดการจำหน่ายยาในร้านชำ กับการนำยาที่ไม่เหมาะสมเข้ามาจำหน่ายในร้านชำโดยใช้ไคสแควร์ (Chi-square test : χ^2)

การพิทักษ์สิทธิ์และจริยธรรมวิจัย

โครงการวิจัยผ่านการพิจารณารับรองจริยธรรมการวิจัย จากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดภูเก็ต ที่ PKPH 021/66 ลงวันที่ 16 มิถุนายน 2566

ผลการศึกษา

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ประกอบการ ลักษณะทั่วไปของผู้ประกอบการร้านชำในจังหวัดภูเก็ต พบว่าเป็นเพศหญิง ร้อยละ 71.9 และเพศชาย ร้อยละ 28.1 ส่วนใหญ่มีอายุอยู่ระหว่าง 40 – 60 ปี ร้อยละ 56.2 รองลงมามากกว่า 60 ปี ร้อยละ 31.8 และน้อยที่สุด 20 – 40 ปี ร้อยละ 12.0

การศึกษาสูงสุด ส่วนใหญ่ระดับประถมศึกษา 5,000 – 15,000 บาท ร้อยละ 57.5 รองลงมา ร้อยละ 34.2 รองลงมา มัธยมศึกษาตอนปลาย/ รายได้ต่อเดือนมากกว่า 15,000 – 25,000 บาท ปวช. ร้อยละ 19.5 และน้อยที่สุด ไม่ได้ศึกษา ร้อยละ 20.5 และน้อยที่สุดรายได้ต่อเดือน มากกว่า ร้อยละ 3.1 รายได้ต่อเดือน ส่วนใหญ่ตั้งแต่ 25,000 บาท ร้อยละ 8.9 ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 จำนวนและร้อยละของผู้ประกอบการร้านค้าในจังหวัดภูเก็ต จำแนกตามลักษณะทั่วไปทาง ประชากร (n=292)

ลักษณะทั่วไปของผู้ประกอบการ	จำนวน	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	82	28.1
หญิง	210	71.9
อายุ		
> 20 – 40 ปี	35	12.0
> 40 – 60 ปี	164	56.2
> 60 ปี	93	31.8
ระดับการศึกษาสูงสุด		
ไม่ได้ศึกษา	9	3.1
ประถมศึกษา	100	34.2
มัธยมศึกษาตอนต้น	56	19.2
มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช.	57	19.5
ปวส./อนุปริญญา	28	9.6
ปริญญาตรี	42	14.4
รายได้ต่อเดือน		
< 5,000 บาท	38	13.0
≥ 5,000 – 15,000 บาท	168	57.5
> 15,000 – 25,000 บาท	60	20.5
> 25,000 บาท	26	8.9

ส่วนที่ 2 ปัจจัยในการนำยาเข้ามาจำหน่ายในร้านชำในจังหวัดภูเก็ต

ปัจจัยในการนำยาเข้ามาจำหน่ายในร้านชำ พบว่าด้านผลิตภัณฑ์ ส่วนใหญ่เป็นยามียี่ห้อที่คนทั่วไปรู้จัก ร้อยละ 97.6 รองลงมา ได้แก่ ยาที่มีการบริการหลังการขาย สามารถคืนยาที่หมดอายุได้ ร้อยละ 26.4 และน้อยที่สุดคือมีพนักงานมาแนะนำสรรพคุณยา ร้อยละ 16.8

ด้านราคาสามารถกำหนดราคาขายได้ ร้อยละ 29.8 และยาที่ขายได้กำไรมาก ร้อยละ 12.3

ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย ส่วนใหญ่เป็นความต้องการของคนในชุมชน/มีการร้องขอให้นำมาจำหน่าย ร้อยละ 80.8 รองลงมา ได้แก่ การได้รับคำแนะนำจากกรรณเรชขายยา ร้อยละ 55.8 และน้อยที่สุดคือ การไม่ทราบกฎหมายว่าห้ามจำหน่าย ร้อยละ 10.6

ด้านการส่งเสริมการตลาดส่วนใหญ่เป็นการโฆษณาจากสื่อ ได้แก่ สถานีวิทยุ, สื่อออนไลน์ เช่น อินเทอร์เน็ต, เฟสบุ๊ก, ยูทูบ, เคเบิลทีวี ร้อยละ 23.3 รองลงมา ได้แก่ การมีบริการส่งยาถึงร้าน ร้อยละ 15.8 และน้อยที่สุดคือ การมีโปรโมชั่นสินค้าอื่นแถม ร้อยละ 6.2 ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 จำนวนและร้อยละของร้านชำในจังหวัดภูเก็ต จำแนกตามปัจจัยในการนำยาเข้ามาจำหน่ายในร้านชำในจังหวัดภูเก็ต (n=292)

ข้อ	ปัจจัยในการนำยาเข้ามาจำหน่าย	ใช่		ไม่ใช่	
		จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ด้านผลิตภัณฑ์					
1	ยามียี่ห้อที่คนทั่วไปรู้จัก	285	97.6	7	2.4
2	ยาที่มีการบริการหลังการขาย สามารถคืนยาที่หมดอายุได้	77	26.4	215	73.6
3	มีพนักงานมาแนะนำสรรพคุณยา	49	16.8	243	83.2
ด้านราคา					
1	ยาที่ขายได้กำไรมาก	36	12.3	256	87.7
2	สามารถกำหนดราคาขายได้	87	29.8	205	70.2
ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย					
1	ความต้องการของเจ้าของร้าน	138	47.3	154	52.7
2	ความต้องการของคนในชุมชน/มีการร้องขอให้นำมาจำหน่าย	236	80.8	56	19.2
3	การได้รับคำแนะนำจากร้านขายยา	132	45.2	160	54.8
4	การได้รับคำแนะนำจากตัวแทนยา	93	31.8	199	68.2
5	การไม่ทราบกฎหมายว่าห้ามจำหน่าย	31	10.6	261	89.4
6	การได้รับคำแนะนำจากกรรณเรชขายยา	163	55.8	129	44.2

ตารางที่ 2 จำนวนและร้อยละของร้านชำในจังหวัดภูเก็ต จำแนกตามปัจจัยในการนำยาเข้ามาจำหน่ายในร้านชำในจังหวัดภูเก็ต (n=292) (ต่อ)

ข้อ	ปัจจัยในการนำยาเข้ามาจำหน่าย	ใช่		ไม่ใช่	
		จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ด้านการส่งเสริมการตลาด					
1	การโฆษณาจากสื่อได้แก่สถานีวิทยุ,สื่อออนไลน์ เช่น อินเทอร์เน็ต, เฟสบุ๊ก, ยูทูบ, เคเบิลทีวี	68	23.3	224	76.7
2	การมีบริการส่งยาถึงร้าน	46	15.8	246	84.2
3	มีโปรโมชั่นสินค้าอื่นแถม	18	6.2	274	93.8

ส่วนที่ 3 ปัจจัยด้านการจัดการจำหน่ายยาในร้านชำในจังหวัดภูเก็ต

ปัจจัยด้านการจำหน่ายยาในร้านชำพบว่าส่วนใหญ่ระยะเวลาในการเปิดร้านเป็นระยะเวลามากกว่า 5 – 10 ปี ร้อยละ 29.8 รองลงมาคือ มากกว่า 20 ปี ร้อยละ 24.3 และน้อยที่สุดคือ มากกว่า 15 – 20 ปี ร้อยละ 12 ลักษณะการจำหน่ายสินค้า ส่วนใหญ่ขายปลีก ร้อยละ 89 รองลงมาขายส่ง ร้อยละ 8.9 และน้อยที่สุด ขายปลีกและส่ง ร้อยละ 2.1 ไม่เคยผ่านการอบรม/ได้รับคำแนะนำจากบุคลากรสาธารณสุขในเรื่องกฎหมายการห้ามจำหน่ายยาในร้านชำ ร้อยละ 79.5 และเคยผ่านการอบรม/ได้รับคำแนะนำจากบุคลากรสาธารณสุขใน

เรื่องกฎหมายการห้ามจำหน่ายยาในร้านชำ ร้อยละ 20.5 ระยะทางระหว่างร้านชำกับร้านขายยาส่วนใหญ่มีระยะทางอยู่ระหว่าง 1 – 3 กิโลเมตร ร้อยละ 45.2 รองลงมาคือ มีระยะทางน้อยกว่า 1 กิโลเมตร ร้อยละ 29.1 และน้อยที่สุดคือ มีระยะทางมากกว่า 5 กิโลเมตร ร้อยละ 12.3 การจัดเก็บยาในร้านชำเก็บยาเหมาะสม ร้อยละ 71.2 เก็บยาไม่เหมาะสม ร้อยละ 28.8 ส่วนใหญ่เก็บยาไม่เป็นสัดส่วนปะปนกับผลิตภัณฑ์อื่น ร้อยละ 22.6 รองลงมา ได้แก่ ชั้น/ตู้เก็บยาสะอาด ไม่สะอาด ร้อยละ 8.6 และน้อยที่สุดคือ เก็บยา ไม่ป้องกันแสงแดด ร้อยละ 2.4 ผู้ซื้อไม่สามารถหยิบยาที่ต้องการได้เอง ร้อยละ 70.5 และผู้ซื้อสามารถหยิบยาที่ต้องการได้เอง ร้อยละ 29.5 ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 จำนวนและร้อยละของในร้านชำในจังหวัดภูเก็ต จำแนกตามปัจจัยด้านการจัดการจำหน่ายยาในร้านชำในจังหวัดภูเก็ต (n=292)

ปัจจัยด้านการจัดการจำหน่ายยาในร้านชำ	จำนวน	ร้อยละ
ระยะเวลาในการเปิดร้าน		
≤ 5 ปี	49	16.8
> 5 – 10 ปี	87	29.8
> 10 – 15 ปี	50	17.1
> 15 – 20 ปี	35	12.0
> 20 ปี	71	24.3
ลักษณะการจำหน่ายสินค้า		
ขายส่ง	26	8.9
ขายปลีก	260	89
ขายปลีกและส่ง	6	2.1
การผ่านการอบรม/ได้รับคำแนะนำจากบุคลากรสาธารณสุขในเรื่องกฎหมายการห้ามจำหน่ายยาในร้านชำ		
เคย	60	20.5
ไม่เคย	232	79.5
ระยะทางระหว่างร้านชำกับร้านขายยา		
น้อยกว่า 1 กิโลเมตร	85	29.1
1 - 3 กิโลเมตร	132	45.2
มากกว่า 3 - 5 กิโลเมตร	39	13.4
มากกว่า 5 กิโลเมตร	36	12.3
การจัดเก็บยาในร้านชำ		
เก็บยาเหมาะสม	208	71.2
เก็บยาไม่เหมาะสม (ขาดข้อใดข้อหนึ่งหรือทั้งหมด)	84	28.8
ชั้น/ตู้เก็บยาสะอาดไม่สะอาด	25	8.6
ไม่ป้องกันแสงแดด	7	2.4
เก็บยาไม่เป็นสัดส่วนปะปนกับผลิตภัณฑ์อื่น	66	22.6
ผู้ซื้อสามารถหยิบยาที่ต้องการได้เอง		
ใช่	86	29.5
ไม่ใช่	206	70.5

ส่วนที่ 4 ประเภทของยาที่จำหน่าย
ในร้านชำในจังหวัดภูเก็ต

ประเภทของยาที่จำหน่ายในร้านชำ

พบยาสามัญประจำบ้าน ร้อยละ 99.3 ยาไม่
เหมาะสม ร้อยละ 81.8 ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 จำนวนและร้อยละของร้านชำในจังหวัดภูเก็ต จำแนกตามประเภทของยาที่จำหน่าย

ประเภทของยาที่จำหน่ายในร้านชำ	จำนวน	ร้อยละ
1. ยาสามัญประจำบ้าน	290	99.3
2. ยาไม่เหมาะสม	239	81.8

ส่วนที่ 5 วิเคราะห์ความสัมพันธ์
ระหว่างลักษณะทั่วไปทางประชากร ปัจจัย
ในการนำยาเข้ามาจำหน่ายในร้านชำ และ
การจัดการจำหน่ายยาในร้านชำกับการนำ
ยาที่ไม่เหมาะสมเข้ามาจำหน่ายในร้านชำใน
จังหวัดภูเก็ต

ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทั่วไป
ทางประชากรของผู้ประกอบการร้านชำกับ
การนำยาที่ไม่เหมาะสมเข้ามาจำหน่ายในร้าน
ชำ พบว่า ระดับการศึกษา มีความสัมพันธ์กับ
การนำยาที่ไม่เหมาะสมเข้ามาจำหน่ายในร้านชำ
อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($\alpha < 0.05$) ดังตารางที่ 5

ตารางที่ 5 ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทั่วไปทางประชากรของผู้ประกอบการร้านชำกับการนำยา
ที่ไม่เหมาะสมเข้ามาจำหน่ายในร้านชำในจังหวัดภูเก็ต (n=292)

ลักษณะทั่วไป ทางประชากร	การจำหน่ายยาในร้านชำ						χ^2	df	p-value
	รวม		จำหน่ายยา ที่ไม่เหมาะสม		จำหน่ายเฉพาะ				
					ยาสามัญ ประจำบ้าน				
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ			
ระดับการศึกษา									
ไม่ได้ศึกษา	9	100.0	6	66.7	3	33.3	13.679	5	0.018*
ประถมศึกษา	100	100.0	88	88.0	12	12.0			
มัธยมศึกษาตอนต้น	56	100.0	45	80.4	11	19.6			
มัธยมศึกษา	57	100.0	49	86.0	8	14.0			
ตอนปลาย/ ปวช.									
ปวส./อนุปริญญา	28	100.0	24	85.7	4	14.3			
ปริญญาตรี	42	100.0	27	64.3	15	35.7			

*มีความแตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 ($\alpha < 0.05$)

ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยในการนำยาเข้ามาจำหน่ายในร้านชำกับการนำยาที่ไม่เหมาะสมเข้ามาจำหน่ายในร้านชำในจังหวัดภูเก็ต ด้านผลิตภัณฑ์ พบว่ายาที่มีการบริการหลังการขายสามารถคืนยาที่หมดอายุได้ มีความสัมพันธ์กับการนำยาที่ไม่เหมาะสมเข้ามาจำหน่ายในร้านชำอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($\alpha < 0.05$) ส่วนยามียี่ห้อที่คนทั่วไปรู้จัก และการมีพนักงานมาแนะนำสรรพคุณยา ไม่มีความสัมพันธ์กับการนำยาที่ไม่เหมาะสมเข้ามาจำหน่ายในร้านชำ ด้านราคา พบว่ายาที่ขายได้กำไรมาก และสามารถกำหนดราคาขายได้ ไม่มีความสัมพันธ์กับการนำยาที่ไม่เหมาะสมเข้ามาจำหน่ายในร้านชำ ด้านช่องทาง

การจัดจำหน่าย พบว่าความต้องการของเจ้าของร้าน ความต้องการของคนในชุมชน/มีการร้องขอให้นำมาจำหน่าย และการได้รับคำแนะนำจากร้านขายยา มีความสัมพันธ์กับการนำยาที่ไม่เหมาะสมเข้ามาจำหน่ายในร้านชำอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($\alpha < 0.05$) ด้านการส่งเสริมการตลาด พบว่าการโฆษณาจากสื่อ ได้แก่ สถานีวิทยุ, สื่อออนไลน์ เช่น อินเทอร์เน็ต, เฟสบุ๊ก, ยูทูบ, เคเบิลทีวี และการมีบริการส่งยาถึงร้าน มีความสัมพันธ์กับการนำยาที่ไม่เหมาะสมเข้ามาจำหน่ายในร้านชำอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($\alpha < 0.05$) ดังตารางที่ 6

ตารางที่ 6 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยในการนำยาเข้ามาจำหน่ายในร้านชำกับการนำยาที่ไม่เหมาะสมเข้ามาจำหน่ายในร้านชำในจังหวัดภูเก็ต (n=292)

ปัจจัยในการนำยาเข้ามาจำหน่ายในร้านชำ	การนำยาเข้ามาจำหน่ายในร้านชำ						χ^2	df	p-value
	รวม		จำหน่ายยาที่ไม่เหมาะสม		จำหน่ายเฉพาะ				
					ยาสามัญประจำบ้าน				
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ			
ด้านผลิตภัณฑ์									
ยาที่มีการบริการหลังการขายสามารถคืนยาที่หมดอายุได้									
ใช่	77	100.0	70	90.9	7	9.1	5.778	1	0.016*
ไม่ใช่	215	100.0	46	21.4	169	78.6			
ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย									
ความต้องการของเจ้าของร้าน									
ใช่	138	100.0	100	72.5	38	27.5	15.515	1	<0.001*
ไม่ใช่	154	100.0	15	9.7	139	90.3			

*มีความแตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 ($\alpha < 0.05$)

ตารางที่ 6 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยในการนำยาเข้ามาจำหน่ายในร้านชำกับการนำยาที่ไม่เหมาะสมเข้ามาจำหน่ายในร้านชำในจังหวัดภูเก็ต (n=292) (ต่อ)

ปัจจัยในการนำยาเข้ามาจำหน่ายในร้านชำ	การนำยาเข้ามาจำหน่ายในร้านชำ						χ^2	df	p-value	
	รวม		จำหน่ายยาที่ไม่เหมาะสม		จำหน่ายเฉพาะยาสามัญประจำบ้าน					
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ				
ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย										
ความต้องการของคนในชุมชน/มีการร้องขอให้นำมาจำหน่าย										
ใช่	236	100.0	203	86.0	33	14.0	14.387	1	<0.001*	
ไม่ใช่	56	100.0	36	64.3	20	35.7				
การได้รับคำแนะนำจากร้านขายยา										
ใช่	132	100.0	115	87.1	17	12.9	4.507	1	0.034*	
ไม่ใช่	160	100.0	124	77.5	36	22.5				
ด้านการส่งเสริมการตลาด										
การโฆษณาจากสื่อ ได้แก่ สถานีวิทยุ, สื่อออนไลน์ เช่น อินเทอร์เน็ต, เฟสบุ๊ก, ยูทูบ, เคเบิลทีวี										
ใช่	68	100.0	62	91.2	6	8.8	5.191	1	0.023*	
ไม่ใช่	224	100.0	47	21.0	177	79.0				
การมีบริการส่งยาถึงร้าน										
ใช่	46	100.0	43	93.5	3	6.5	4.970	1	0.023*	
ไม่ใช่	246	100.0	196	79.7	50	20.3				
มีโปรโมชั่นสินค้าอื่นแถม										
ใช่	18	100.0	18	100.0	0	0.0	4.254	1	0.052	
ไม่ใช่	274	100.0	221	80.7	53	19.3				

*มีความแตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 ($\alpha < 0.05$)

ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านการจัดการจำหน่ายยาในร้านชำ ในจังหวัดภูเก็ตกับการนำยาที่ไม่เหมาะสมเข้ามาจำหน่ายในร้านชำ พบว่าลักษณะการจำหน่ายสินค้า ระยะทาง

ระหว่างร้านชำกับร้านขายยาและผู้ซื้อสามารถหยิบยาที่ต้องการได้เอง มีความสัมพันธ์กับการนำยาที่ไม่เหมาะสมเข้ามาจำหน่ายในร้านชำอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($\alpha < 0.05$) ดังตารางที่ 7

ตารางที่ 7 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านการจัดการจำหน่ายยาในร้านชำกับการนำยาที่ไม่เหมาะสมเข้ามาจำหน่ายในร้านชำในจังหวัดภูเก็ต

ปัจจัยด้านการจัดการจำหน่ายยา ในร้านชำ	การนำยาเข้ามาจำหน่ายในร้านชำ						χ^2	df	p-value
	รวม		จำหน่ายยาที่ไม่เหมาะสม		จำหน่ายเฉพาะยาสามัญประจำบ้าน				
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ			
ลักษณะการจำหน่ายสินค้า									
ขายส่ง	26	100.0	26	100.0	0	0.0	7.072	2	0.029*
ขายปลีก	260	100.0	209	80.4	51	19.6			
ขายปลีกและส่ง	6	100.0	4	66.7	2	33.3			
ระยะทางระหว่างร้านชำกับร้านขายยา (กิโลเมตร)									
< 1	85	100	55	64.7	30	35.3	24.4	3	<0.001*
1 – 3	132	100	115	87.1	17	12.9			
> 3 - 5	39	100	36	92.3	3	7.7			
> 5	36	100	33	91.7	3	8.3			
ผู้ซื้อสามารถหยิบยาที่ต้องการได้เอง									
ใช่	206	100	161	78.2	45	21.8	6.42	1	0.011*
ไม่ใช่	86	100	78	90.7	8	9.3			

*มีความแตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 ($\alpha < 0.05$)

สรุปและอภิปรายผล

ลักษณะทั่วไปทางประชากรของผู้ประกอบการร้านชำ ในจังหวัดภูเก็ต พบว่าเป็นเพศหญิงร้อยละ 71.9 มีอายุอยู่ระหว่าง มากกว่า 40 – 60 ปี ร้อยละ 56.2 การศึกษาสูงสุดคือ ระดับประถมศึกษา ร้อยละ

34.2 รายได้ต่อเดือน ตั้งแต่ 5,000 – 15,000 บาท ร้อยละ 57.5 สอดคล้องกับการศึกษาของ อับสรบุญยัง และรุ่งทิพา หมื่นปา² ศึกษาความชุกของการจำหน่ายยาที่ไม่เหมาะสมของร้านชำในจังหวัดพิษณุโลกและปัจจัยที่มีผล พบว่าผู้ประกอบการ

ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 75.0 อายุเฉลี่ย 51.2 ปี ส่วนใหญ่อายุระหว่าง 41 – 60 ปี ร้อยละ 64.1 จบการศึกษาระดับประถมศึกษา ร้อยละ 48.2

ปัจจัยในการนำยาเข้ามาจำหน่ายในร้านชำ พบว่าด้านผลิตภัณฑ์ ยามียี่ห้อที่คนทั่วไปรู้จัก ร้อยละ 97.6 ด้านราคา สามารถกำหนดราคาขายได้ ร้อยละ 29.8 ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย ความต้องการของคนในชุมชน/มีการร้องขอให้นำมาจำหน่าย ร้อยละ 80.8 สอดคล้องกับการศึกษาของ อีระยุทธ นาคฤทธิ์¹² ศึกษาความชุกและปัจจัยที่มีผลต่อการจำหน่ายยาที่ไม่เหมาะสมของร้านชำ อำเภอเขาพนม จังหวัดกระบี่ พบว่าความต้องการของคนในชุมชน/มีการร้องขอให้นำมาจำหน่าย ร้อยละ 73.9

ด้านการส่งเสริมการตลาด พบว่าการโฆษณาจากสื่อ ได้แก่ สถานีวิทยุ, สื่อออนไลน์ เช่น อินเทอร์เน็ต, เฟสบุ๊ก, ยูทูบ, เคเบิลทีวี ร้อยละ 23.3 สอดคล้องกับการศึกษาของสรวิวัฒน์ เลิศมานิธิ และสุรศักดิ์ เส่าแก้ว¹³ ศึกษาการประเมินความรู้ด้านยาและสำรวจความชุกของการจำหน่ายยาที่ไม่เหมาะสมของร้านขายของชำในเขตตำบลดอนศรีชุม อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา พบว่าแรงจูงใจและสาเหตุในการนำยามาจำหน่ายในร้านชำ การได้รับข้อมูลจากการโฆษณาทางวิทยุ ทีวี อินเทอร์เน็ต ร้อยละ 23.10

ปัจจัยด้านการจำหน่ายยาในร้านชำ พบว่าระยะเวลาในการเปิดร้าน มากกว่า 5 – 10 ปี ร้อยละ 29.8 ลักษณะการจำหน่ายสินค้า ขายปลีก

ร้อยละ 89 ไม่เคยผ่านการอบรม/ได้รับคำแนะนำจากบุคลากรสาธารณสุขในเรื่องกฎหมายการห้ามจำหน่ายยาในร้านชำ ร้อยละ 79.5 สอดคล้องกับการศึกษาของ อัสพร บุญยัง และรุ่งทิพา หมื่นปา² พบว่าระยะเวลาในการเปิดจำหน่ายสินค้าเฉลี่ย 13.5 ปี ส่วนใหญ่เปิดจำหน่ายมานานมากกว่า 5 - 10 ปี ร้อยละ 28.6 และสอดคล้องกับการศึกษาของ พยอม เพชรบุรณิน และสุรศักดิ์ เส่าแก้ว⁴ ศึกษาความชุกของยาไม่ปลอดภัยในร้านชำ : กรณีศึกษาอำเภอห่มเกล้า เขาค้อ และน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์ ร้านชำส่วนใหญ่จำหน่ายสินค้าแบบขายปลีก 384 ร้าน ร้อยละ 89.72 ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ไม่เคยได้รับการอบรม/คำแนะนำจากบุคลากรสาธารณสุขในเรื่องขอบเขตของยาที่จำหน่ายได้ในร้านชำ 266 คน ร้อยละ 62.15

ประเภทของยาที่จำหน่ายในร้านชำ พบยาสามัญประจำบ้าน ร้อยละ 99.3 ซึ่งยาสามัญประจำบ้าน จะต้องมีการประกาศกระทรวงสาธารณสุขกำหนดให้เป็นยาสามัญประจำบ้าน ซึ่งมีได้ทั้งยาสามัญประจำบ้านแผนปัจจุบัน และยาสามัญประจำบ้านแผนโบราณ ตามประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ยาสามัญประจำบ้านแผนปัจจุบันและฉบับแก้ไขเพิ่มเติม และจากประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ยาสามัญประจำบ้านแผนโบราณ พ.ศ. 2556 และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม และยาที่จะเข้าเกณฑ์ยาสามัญประจำบ้านได้ จะต้องเข้าเกณฑ์ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ยาสามัญประจำบ้านแผนปัจจุบัน หรือประกาศกระทรวงสาธารณสุข

เรื่อง ยาสามัญประจำบ้านแผนโบราณทุกประการ ไม่ว่าจะเป็นส่วนประกอบของสูตรยา ความแรง ขนาดบรรจุ ภาชนะบรรจุ การแสดงฉลากไม่ว่าจะเป็นสรรพคุณ วิธีใช้ วิธีการเก็บรักษา คำเตือน หากไม่เข้าเกณฑ์แล้วก็ไม่สามารถอยู่ในรายการ ยาสามัญประจำบ้านได้¹⁴

พบยาไม่เหมาะสม ร้อยละ 81.8 สอดคล้องกับการศึกษาของ พยอม เพชรบุรณิน และสุรศักดิ์ เส่าแก้ว⁴ พบว่าร้านชำร้อยละ 73.75 จำหน่ายยาไม่ปลอดภัย 75.68

ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทั่วไปทางประชากรของผู้ประกอบการร้านชำกับการนำยาที่ไม่เหมาะสมเข้ามาจำหน่ายในร้านชำ พบว่าระดับการศึกษา มีความสัมพันธ์กับการนำยาที่ไม่เหมาะสมเข้ามาจำหน่ายในร้านชำอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($\alpha < 0.05$) แตกต่างจากการศึกษาของ สรรวิวัฒน์ เลิศภานิช และสุรศักดิ์ เส่าแก้ว¹³ พบว่าปัจจัยส่วนบุคคล ด้านต่าง ๆ กับการจำหน่ายที่ไม่เหมาะสมในร้านขายของชำ ปัจจัยที่ศึกษา ได้แก่ เพศ ระดับการศึกษา ลักษณะการจำหน่ายสินค้า การผ่านการอบรมหรือได้รับคำแนะนำจากบุคลากรสาธารณสุข เรื่องกฎหมาย การห้ามจำหน่ายยาในร้านขายของชำ การได้รับคำแนะนำ หรือ การมาตรวจการร้านค้าของเจ้าหน้าที่ทางสาธารณสุข และแหล่งที่มาของยาที่มีจำหน่ายในร้านขายของชำ พบว่าปัจจัยดังกล่าวไม่มีความสัมพันธ์กับการจำหน่ายยาที่ไม่เหมาะสมในร้านขายของชำ ($p > 0.05$)

ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยในการนำยาเข้ามาจำหน่ายในร้านชำกับการนำยาที่ไม่เหมาะสมเข้ามาจำหน่ายในร้านชำ จังหวัดภูเก็ต ด้านผลิตภัณฑ์ พบว่ายาที่มีการบริการหลังการขายสามารถคืนยาที่หมดอายุได้ มีความสัมพันธ์กับการนำยาที่ไม่เหมาะสมเข้ามาจำหน่ายในร้านชำ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($\alpha < 0.05$) ด้านราคา พบว่ายาที่ขายได้กำไรมาก และสามารถกำหนดราคาขายได้ ไม่มีความสัมพันธ์กับการนำยาที่ไม่เหมาะสมเข้ามาจำหน่ายในร้านชำ แตกต่างจากการศึกษาของ ธีระยุทธ นาคฤทธิ์¹² พบว่าปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการจำหน่ายยาที่ไม่เหมาะสมในร้านชำอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ ความต้องการของคนในชุมชน ความต้องการผลกำไร การได้รับคำแนะนำจากร้านขายยา ระยะทางระหว่างร้านกับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล หรือโรงพยาบาล ($p < 0.001$)

ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย พบว่าความต้องการของเจ้าของร้าน ความต้องการของคนในชุมชน/มีการร้องขอให้นำมาจำหน่าย การได้รับคำแนะนำจากร้านขายยา มีความสัมพันธ์กับการนำยาที่ไม่เหมาะสมเข้ามาจำหน่ายในร้านชำ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($\alpha < 0.05$) สอดคล้องกับการศึกษาของ อัปสร บุญยั้ง และรุ่งทิพา หมื่นป² พบว่าความต้องการของคนในชุมชน และการได้รับคำแนะนำจากคนรู้จัก การได้รับคำแนะนำจากร้านขายยา เพิ่มโอกาสการจำหน่ายยาที่ไม่เหมาะสม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.001$)

ด้านการส่งเสริมการตลาด พบว่าการโฆษณาจากสื่อ ได้แก่ สถานีวิทยุ, สื่อออนไลน์ เช่น อินเทอร์เน็ต, เฟสบุ๊ก, ยูทูบ, เคเบิลทีวี และการมีบริการส่งยาถึงร้าน มีความสัมพันธ์กับการนำยาที่ไม่เหมาะสมเข้ามาจำหน่ายในร้านขายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($\alpha < 0.05$) ซึ่งแตกต่างจากการศึกษาของ ธีระยุทธ นาคฤทธิ์¹² พบว่าปัจจัยด้านเพศ อายุ ระดับการศึกษา ยอดขาย และการได้รับคำแนะนำจากสื่อวิทยุหรือทีวี ไม่มีความสัมพันธ์กับการจำหน่ายยาที่ไม่เหมาะสมในร้านชำ ($p > 0.05$) และ แตกต่างจากการศึกษาของ อัปสร บุญยัง และรุ่งทิวา หมั่นปา² พบว่า เพศ อายุ ระดับการศึกษา ระยะทางระหว่างร้านกับโรงพยาบาลหรือ รพ.สต. ระยะเวลาในการจำหน่ายสินค้า การได้รับคำแนะนำจากรถเร่ขายยา การมีบริการส่งถึงบ้าน และการไม่ทราบว่ามีกฎหมายว่าห้ามจำหน่าย ไม่มีความสัมพันธ์กับการจำหน่ายยาที่ไม่เหมาะสมในร้านชำ ($p > 0.05$)

ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านการจัดการจำหน่ายยาในร้านชำในจังหวัดภูเก็ต กับ การนำยาที่ไม่เหมาะสมเข้ามาจำหน่ายในร้านชำ พบว่าลักษณะการจำหน่ายสินค้า ระยะทางระหว่างร้านขายของชำกับร้านขายยา และซื้อสามารถหยิบยาที่ต้องการได้เอง มีความสัมพันธ์กับการนำยาที่ไม่เหมาะสมเข้ามาจำหน่ายในร้านชำอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($\alpha < 0.05$) ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ภูธิป ศร่งเศร่า และราชนัน คงชุม¹⁵ ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการจำหน่ายยาที่มีโทษยา

สามัญประจำบ้านของร้านชำในจังหวัดพัทลุง พบว่าปัจจัยส่วนบุคคลที่มีผลต่อการจำหน่ายยาอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 คือ การศึกษาระยะทางระหว่างร้านชำกับ รพ.สต. และสอดคล้องกับการศึกษาของ ธีระยุทธ นาคฤทธิ์¹² พบว่าปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการจำหน่ายยาที่ไม่เหมาะสมในร้านชำอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ ความต้องการของคนในชุมชน ความต้องการผลกำไร การได้รับคำแนะนำจากร้านขายยา ระยะทางระหว่างร้านชำกับ รพ.สต. หรือโรงพยาบาล ($p < 0.001$) ร้านชำที่จำหน่ายสินค้าในลักษณะขายปลีก ($p = 0.008$) ร้านชำที่ไม่เคยผ่านการอบรมหรือไม่ได้รับการแนะนำในเรื่องกฎหมายการห้ามจำหน่ายยาในร้านชำ ($p < 0.001$)

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับและผลกระทบ

นำผลที่ได้จากการวิจัย ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการดำเนินงานการส่งเสริมการใช้ยาอย่างสมเหตุผลในร้านชำ และการดำเนินงานคุ้มครองผู้บริโภคในชุมชน และประชาชนได้รับความปลอดภัยจากการใช้ยา

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

การจำหน่ายยาที่ไม่เหมาะสมในร้านชำเป็นความต้องการของคนในชุมชน การโฆษณาจากสื่อ ความสะดวกในการซื้อมาใช้ และผู้จำหน่ายไม่เคยผ่านการอบรมหรือได้รับคำแนะนำ อาจทำให้เกิดปัญหาการใช้ยาไม่สมเหตุผล และทำให้เกิด

อันตรายจากเชื้อดื้อยา จึงควรให้ความรู้กับประชาชน และอบรมผู้ประกอบการ และมีแนวทางในการดำเนินงานด้านการคุ้มครองผู้บริโภคในทุกระดับ

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาถึงผลกระทบจากการซื้อยาที่ไม่เหมาะสม

2.2 ศึกษารูปแบบการส่งเสริมความรอบรู้ในการใช้ยาสำหรับประชาชน

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบคุณนายแพทย์ กุศลศักดิ์ เกียรติกุล นายแพทย์สาธารณสุขจังหวัดภูเก็ต

เภสัชกรสมสุข สัมพันธ์ประทีป เภสัชกรเชี่ยวชาญ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดภูเก็ต ที่ได้กรุณาให้ข้อเสนอแนะและแนวทางการดำเนินงาน เภสัชกรสมนึก ฮาเส็ม เภสัชกรชำนาญการพิเศษ โรงพยาบาลวชิระภูเก็ต ที่ช่วยเหลือและให้คำแนะนำในการทำวิจัยนี้ ขอขอบคุณอาสาสมัครสาธารณสุขคุ้มครองผู้บริโภค ที่ช่วยเหลือในการเก็บข้อมูลแบบสัมภาษณ์ผู้ประกอบการร้านค้าในจังหวัดภูเก็ต ที่กรุณาตอบแบบสัมภาษณ์ และขอบคุณเจ้าหน้าที่กลุ่มงานคุ้มครองผู้บริโภคและเภสัชสาธารณสุข สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดภูเก็ต ที่คอยเป็นกำลังใจตลอดการทำงานวิจัย จนสำเร็จจุล่งไปด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

1. กาญจนา เสี่ยงใส, ลีลาวดี ศรีสอน, นริศรา พรหมบุตร. การพัฒนาแนวทางเพื่อลดการจำหน่ายยาผิดกฎหมายของร้านชำในอำเภอมาหาชะชัย จังหวัดยโสธร. วารสารเภสัชกรรมไทย. 2565; 14(1): 62-9
2. อัปสร บุญยัง, รุ่งทิพา หมื่นปา. ความชุกของการจำหน่ายยาที่ไม่เหมาะสมของร้านชำในจังหวัดพิษณุโลกและปัจจัยที่มีผล. วารสารเภสัชกรรมไทย. 2562; 11(1): 105-18.
3. วชิราภรณ์ จันทรโพธิ์กุล, ปิยพรรณ กลั่นกลิ่น. ปัจจัยที่มีอิทธิพลพฤติกรรมการตัดสินใจซื้อสินค้าจำเป็นต่อการครองชีพ การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างผู้บริโภค ต่อซูเปอร์มาร์เก็ตตลาดสด และร้านขายของชำในอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา [อินเทอร์เน็ต]. สงขลา: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์; 2551 [เข้าถึงเมื่อ 2 เม.ย. 2566]. เข้าถึงได้จาก: <http://kb.psu.ac.th/psukb/handle/2010/5942>
4. พยอม เพชรบุรณิน, สุรศักดิ์ เส้าแก้ว. ความชุกของยาไม่ปลอดภัยในร้านชา:กรณีศึกษาอำเภอหล่มเก่าเขาค้อและน้ำหนาวจังหวัดเพชรบูรณ์. วารสารเภสัชกรรมไทย[อินเทอร์เน็ต]. 2562; 11(2): 422-30
5. ภาณุ วิริยานุทัย. ความชุกและลักษณะของร้านชำที่จำหน่ายยาปฏิชีวนะในเขตอำเภองาว จังหวัดลำปาง. วารสารเภสัชกรรมไทย. 2558; 2(7): 167-76

6. ศิริพร จิตรประสิทธิศิริ. ความชุกของการจำหน่ายยาอย่างผิดกฎหมายในร้านชำอำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา. วารสารเภสัชกรรมไทย. 2562; 11(2): 387–96
7. เบญจมาศ บุคตาวงศ์ และคณะ. แหล่งต้นทางและเส้นทางการกระจายยาไม่เหมาะสมในชุมชนจาก 8 จังหวัด สู่ข้อเสนอเชิงนโยบายในการแก้ไขปัญหการกระจายยาไม่เหมาะสมเชิงระบบ. วารสารเภสัชศาสตร์อีสาน [อินเทอร์เน็ต]. 2559 [เข้าถึงเมื่อ 2566 เมษายน 2]; 11(ฉบับพิเศษ): 260-68. เข้าถึงได้จาก: <https://he01.tci-thaijo.org/index.php/IJPS/article/view/48615>
8. สำนักงานจังหวัดภูเก็ต กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อพัฒนาจังหวัด [อินเทอร์เน็ต]. ภูเก็ต: สำนักงาน; 2566. แผนพัฒนาจังหวัดภูเก็ต 5 ปี (พ.ศ.2566-2570) ฉบับทบทวน ปี 2567. [เข้าถึงเมื่อ 2566 เม.ย. 2]. เข้าถึงได้จาก: <https://www.phuket.go.th/webpk/contents.php?str=plan>
9. กชพรรณ พลฤษสุวรรณ. โครงการร้านชำปลอดภัยใส่ใจผู้บริโภค. กองทุนหลักประกันสุขภาพเทศบาลนครภูเก็ต. ภูเก็ต: สำนักงานเทศบาลนครภูเก็ต; 2565.
10. ศิริชัย กาญจนวาสี, ดิเรก ศรีสุขโข, และทวีวัฒน์ ปิตยานนท์. การเลือกใช้สถิติที่เหมาะสมสำหรับการวิจัยทางสังคมศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย; 2535.
11. กัลยา วานิชย์บัญชา. หลักสถิติ. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย; 2544.
12. อีระยุทธ นาคฤทธิ์. ความชุกและปัจจัยที่มีผลต่อการจำหน่ายยาที่ไม่เหมาะสมของร้านชำ อำเภอเขาพนม จังหวัดกระบี่. วารสารคุ้มครองผู้บริโภคด้านสุขภาพ. [อินเทอร์เน็ต]. 2566 [เข้าถึงเมื่อ 2566 ตุลาคม 7]; 3(1): 163–75. เข้าถึงได้จาก: <https://he02.tci-thaijo.org/index.php/JOHCP/article/view/260999>
13. สรรวิวัฒน์ เลิศภานิชิต, สุศักดิ์ เสาก้าว. การประเมินความรู้ด้านยา และสำรวจความชุกของการจำหน่ายยาที่ไม่เหมาะสมของร้านขายของชำในเขตตำบลดอนศรีชุม อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา. เชียงรายเวชสาร [อินเทอร์เน็ต]. 2558 [เข้าถึงเมื่อวันที่ 2566 ตุลาคม]; 7(2): 167–76. เข้าถึงได้จาก: <https://he01.tci-thaijo.org/index.php/crmjournal/article/view/259561/177228>
14. ปรุฬห์ รุจนธำรง. ยาสามัญประจำบ้านที่ขายในร้านชำหรือร้านสะดวกซื้อมียาอะไรได้บ้าง [อินเทอร์เน็ต]. 2560 [เข้าถึงเมื่อ 6 เมษายน 2566], เข้าถึงได้จาก: <https://wizsastra.com/2017/10/15/householddrugs/>
15. ภูธิป สร้างสรรค์, ราชน คงชุม. ปัจจัยที่มีผลต่อการจำหน่ายยาที่มีใบยาสามัญประจำบ้านของร้านชำในจังหวัดพัทลุง [อินเทอร์เน็ต]. 2563 [เข้าถึงเมื่อ 2566 ตุลาคม 11] เข้าถึงได้จาก: https://ptho.moph.go.th/ptvichakarn63/uploads/54598_0204_20200817234534.pdf